

Sınırsızlığın Ucunda Bir Figür: Giacometti

"Giacometti'nin parmakları, sarmaşık budayan ya da aşılıyan bahçıvanınkiler gibi aşağıdan yukarı, yukarıdan aşağı inip çıkıyor. Parmaklar, heykelin gövdesi üzerinde oynadıkça atölyenin dört bir köşesi çınlıyor, yaşıyor. Garip bir duyguya kapılıyorum, sanki eski, bitmiş heykeller, Giacometti, her ne kadar onlara el sürmeyecek olsa da, sırf kendilerine bir kardeş yaptığı için bozuluyor şekil değiştiriyor. Zemin kattaki bu atölye yıkıldı yıkılacak zaten. Atölye çürük ahşaptan gri tozdan; heykeller alçıdan ve üzerlerinde ipler, üstüpüler, bazen bir parça çelik tel görünüyor, griye boyanmış tuvaler, boyacı dükkanındaki rahatlığını yitirmişler; herşey lekeli, herşey iskarta, herşey eğreti, yıkılıverecek, herşey dağılmak üzere, askıda, sallantıda: Ne var ki bütün bunlar sanki mutlak bir gerçeklik içinde yakalanmış gibi. Atölyeden sokağa çıktığımda, işte asıl zaman etrafımda hiçbir şey gerçek değil artık. Söylesem mi acaba? Bu atölyede, bir adam usulca ölüyor, tükeniyor ve gözümüzün önünde başkalaşıma uğrayarak tanrıçalara dönüşüyor."

Giacometti'nin heykellerinden bir görünüş

Giacometti'nin atölyesi, 1960

1954'de yazdığı notlarda bu şekilde betimlemiş Jean Genet, Giacometti'nin atölyesini... Ünlü sanatçının yaratım sürecinde yaşadığı sancıları, bu kirli tozlu atölyede oluşturduğu o cılız, iplikince heykellerinin varoluş serüvenini gözlemlemiş. Boşlukta dirimsel bir yalnızlığın coşkusunu temsil eden, maddesel ve tinsel bir derinlikte gidip gelen bu yontuların neredeyse tanrısal bir gerçekliğe yönelişini izlemiş gözleri kamaşarak... Herşey darmadağın, herşey bırakıldıkları yerden sanki hiç kalkmayacakmışçasına o yere ait... Ve Giacometti'nin atölyesini hiç temizletmediğini biliyoruz!.. Kimbilir; belki de nesnelere bu karmaşık ve keyfi konumlanışı kendi yaşamsallıklarını barındıran enerji, belirgin bir zamanın imgesi olarak gelişigüzel sıralanışları, atölyenin atmosferinin ta kendisi olmasındandır. Nesnelere bütünleşmek onların ruhlarına egemen olmanın ön koşulu değil midir?.. Her nesne, kendine dair tüm yaşanmışlıkların toplamı değil de nedir?..

II. Dünya Savaşı'nın ağır ve yıkıcı koşullarını bizzat yaşamış Giacometti, böylesine anlamsızlaşan bir yaşamın, boşunluk duygusuyla (fatalizm) bezeli, yitip giden evrenin merkezinde eriyen bedenleri, dirimsel bir belirtke olarak yansıtır. Boşluğun kemirdiği hacimsel gel-gitler... Mekana gerilim katan, bir türlü yokolamadığı için varolmakta ısrar eden bu telden bedenler... Ya da aldatici görünüşünden arındırılmış insandan geriye kalanın sırrını çözmek için, gözü rahatsız eden herşeyin uzaklaştırılması Tüm maddi gereksizliğiyle, yanılısına unsurlarının ait olduğu zamansal çöplüğe geri gönderilmesi Giacometti ruhsal bir yitile unufak olmuş bedenlerini; inatçı

bir maddi duyarlılıkla sivriltiyordu. Yokluk; kendi iç sesini yitirmiş bir acelecilikle büyüyüp, bu varlıksal çerçevenin enerjisine bürünüyordu.

Giacometti Heykelleriyle

Giacometti, Striding Man

Genet, şu şekilde ifadelendiriyor bu durumu; *"Nesneyi yalıtma yetisi ya da onun kendine özgü, yalnız kendi anlamlarının hücumuna uğratma yetisi, ancak seyreden kişinin tarihsel olarak ortadan silinmesiyle mümkün. Seyreden kişinin her çeşit tarihten kurtulmak için olağanüstü çaba göstermesi gerek; ki sonsuz bir şimdije dönüşmesin, geçmişten geleceğe bas döndürücü ve kesintisiz bir devinmeye dönüşüp bir uçtan ötekine, durmak bilmeden gidip çelebilsin."* Giacometti'nin heykellerini eşsizleştiren en önemli özellik, bu heykellerin en uç uzaklıktan, en beri yakınlığa o sürekli, aralıksız gidiş gelişinden kaynaklanıyor. Bu gidiş geliş bitmek bilmiyor ve sonsuz bir uzamsal aralıkta hareket ediyorlar bu yüzden de...

"Oysa zamanın derinliklerinde, herşeyin başlangıcındadır bu heykeller heybetli bir hareketsizlik içinde, hiç durmadan uzaklaşırlar. Bakışım, bu heykelleri ehlileşirmeye, bu heykellere yakınlığa kalkışmayagörsün -fakat öyle şiddetle, gürültü patırtıyla değil, yalnızca onlarla benim aramdaki, daha önceden farkına varmadığım, yakıncacık dedirten bir uzaklık yüzünden hemen, göz alabildiğine uzaklaşırlar; çürükü onlarla aramdaki uzaklığın katları açılmıştır." (Genet; 1990: 9)

Nesneleri betimlerken ve onları keyfi yalnızlıklarından kendi diline tercüme ederken, tümüyle pürleştirmek ve aradan çekilmek istiyor Giacometti... Tüm yaşamsallığı (vitalite) kullandığı malzemeye terkederek... Onun içine sindirerek, onu dönüştürerek... Böylece malzeme artık bronz ya da alçı olmaktan çıkıp heykel oluyor. Öyle ki Genet'in dediği gibi "...bronz onun heykeline dönüştüğünde, kazanan heykel değil bronz oluyor.." (Genet; 1990: 14) Ve ustanın, kille çalışırken, başparmağıyla yaptığı her açı, eğri, tümsek, kenar ya da maddenin yontulmuş her ucunun gene durağan olmayışından, bütün figürlerin etrafındaki mekanın titreştiğini hissediyorsunuz. Bunların hepsi, kendilerini yaratmış olan duyarlığı yaymayı sürdürüyorlar. Mekanı kesen ya da yırtan hiçbir uç ya da kenar ölü değil...

Giacometti, "Köpek", Bronz, 1951

Derin bir yalnızlık duygusu!.. Sizi terkedip gitmeyen ve hep sizde kalan... Bir sokağın ortasında hızlı hızlı ilerlerken, insanların nefeslerinin bir vızıltı gibi suratınızı yalayıp geçtiği ve kendi yaralı yanlarına çekildikleri yalnızlıkta... Ağır aksak bir tını gibi uzaklaşan bedenlerin ve tüm görüntüleri emen sihirli bir aralıkta, bir köşebaşında boynunu bükmüş, sıska ve aylak bir köpek, ayak sesleriyle başınızı döven ve yalnızlığın paydasında bütünleştiğiniz Giacometti'nin köpeği... Her ne kadar başta, yoksullukla yalnızlığın göstergesi olması istenmişse de, bacak eğrisinin, belkemiği eğrisini karşıladığı düşünülürse, bu köpek sanki uyumlu bir paraf gibi çizilmiş, ancak bu paraf en yüce yalnızlık övgüsü olmuş gene. Giacometti o köpeğin kendisi olduğunu söyler. Bir keresinde sokakta kendimi böyle gördüm der, köpek olarak!..

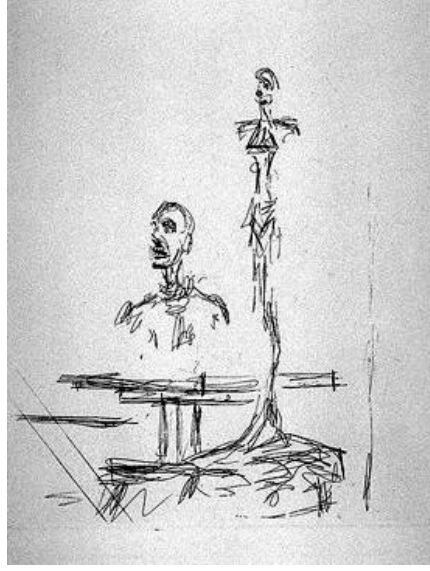
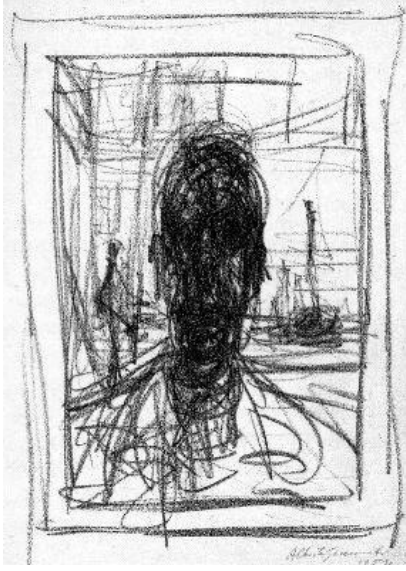

Giacometti, "El", Bronz, 1947

Giacometti, nesne-heykellerine öylesine ruhsal bir yoğunluk ekliyor ki; örneğin bir 'kol' onu devam ettiren ve anlamlı kılan beden olmaksızın bile kendi maddi bireyliğini haykırıyor. Öyle ki Giacometti'nin "kol" heykeli kadar ısrarla ve yoğunlukla kol olmayı sürdüren başka bir kol düşünemiyorsunuz! ... "Giacometti'nin çizdiği yüzler, sanki olanca hayatı o derece biriktirmişler ki, yaşayacak tek saniyeleri bile kalmamış, yapacak tek bir hareketleri bile yok ve (ölmüş oldukları için değil en sonunda ölümle tanışmışlar, çünkü içlerinde, sıkışmış, haddinden fazla dirim var. Yirmi metreden haklı olduğunda, her portre, daha yüz kadar portreyi rahatlıkla besleyecek kudrette; yassı bir çakıltaşı gibi sert, içi .bir yumurta gibi hıncanınç dolu birer küçük dirim kütesi..." (Genet; 1990: 41)

Giacometti için gözler mavi, yanaklar pembe, kaş siyah ve kavisli değil: Yanak, göz ve kaşın oluşturduğu kesintisiz bir çizgi var. Tüm çizgiler donanıp kesintisiz bir enerjiyle doluyorlar biçimleri... Giacometti için, her çizgi bir insan demek: Çizgiye teke tek davranıyor ve kağıdı öylesine örüyor ki, beyaz, bir pırlanta gibi ışıyor çizgisel aralıklardan... Öyle ki Cezanne'nin suluboyalarını düşündürüyor size - içinde örtük olarak görünmeyen birer desen taşıyan bu beyazlar sayesinde, mekan duygusu, mekanı neredeyse

arşınlanabilir kılan bir güçle elde ediliyor. Sanki beyaz kağıdı yontuyor bu sefer usta!.. Zarif olan çizgi değil, çizginin içerdiği beyaz mekan. İçi dolu olan, çizgi değil beyaz...

Giacometti'nin desenlerinden iki örnekler

Giacometti, "Tall figure III"

Yaşamı böylesine içten isteyen ve sanki geçen tüm `an'lara kilit vurmuşçasına bir yontu ekleyen Giacometti'nin, savaşta yer almasının etkileri tüm sanatına yansımıştır aslında... Yanmış ya da tüm fazlalıklarını yitirmiş bedenlerin ölüm-dirim kavgasında böylesine anıtlaşması aslında yüzyılın sorgusu gibidir. Sanatçı, endüstri çağının yalnızlaştırdığı, yoksadığı ve tüm maddi düzenekleriyle parçaladığı insanlığın ve insana özgü can çekişmesinin, sıkın ve bunaltılı portrelerini çizmiştir aslında... Çıkış yoktur!.. Alegorik olarak da tüm evren aslında boşunalık yüklü kemirgen bir böcek gibidir... İçine çekilen ve varoluşunu haykıran bu yassıtılmış, uzatılmış ve gergin bir enerjile donanmış bedenler, bir nesnel sessizlikle sorgucu bir varlık olarak gözümüzün önünde hiçbir boşluğa sığdırılamayacak kadar doludurlar. Böylece mekanı da sınırsızlaştırırlar, boşluğu da...

Yontuların tüm zerresi yaşamsal bir kalıt gibi nefeslenir, devinir ve elleriniz yaşamaya başlar, dokunsal bir ziyafette görmeye... Giacometti, ya da körlere çalışan heykeltıraş...

Giacometti'de nesne kendi olduğu için, "nesnelliğin" el değmemiş olanca masumiyeti içinde, kendisi olduğu için heyecanlandırıp, ferahlatıyor bizi. O nesne, yanında hiçbir şey olmaksızın. O, bütün yalnızlığı içinde... "Giacometti'nin önce gözü, sonra da kalemi kölemsi nitelikte her çeşit kasıtlı hazırlıktan arınıyor. Yüceltme, -ya da günümüz modası uyarınca-, aşağılama bahanesiyle, Giacometti, nesnenin yüzüne, - ister incelikli ister zalim, ister gergin olsun- en ufak bir insani iz düşürmeyi düşünmez." (Genet; 1990: 74) Sartre'ın dediği gibi "En büyük hayali, yapıtının arkasından tamamen silinmektir. Eğer bronz kendiliğinden şekillenmiş olsaydı, daha da memnun olurdu."

Yalnızlığına bırakılmış ve kendinden başka hiçbir şey olmayan nesne!..

Bu yüzden Giacometti'nin sanatı ne aşkın bir düzlemde aşık atar, ne de yersel bir mutlulukta konumlanır. O, dünyevi bir yalnızlık olarak kendi içine çekilir. Tüm başkalaşimleri sonlandırmış bir `yalnızlık' olarak soluklanıp durur. Bu yüzden tüm yalnızlıkların tanığıdır ve kendi sancılılarıyla bırakılmıştır yeryüzüne!...

Rıfat ŞAHİNER

Kaynakça:

"Giacometti'nin Atölyesi", Jean GENET, Metis Yayınları, 1990.